

نقش مساجد در افزایش آگاهی های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی خانواده ها

فرشته سلیمانی - غلامرضا اسماعیلی
استان مرکزی - شهرستان محلات

مقدمه

مسجد، سنگری است که در آن دل‌های مؤمنین به یکدیگر نزدیک‌تر و عزم آنان در دفاع از حریم مکتب، همه روزه به نمایش گذاشته می‌شود. در این سنگر، هم‌سنگران، خویشان را برای مبارزه با نفس اماره آماده می‌سازند و در زلال بندگی، روح خویشان را تطهیر می‌کنند و با نزدیک ساختن ارتباط خویش با منبع لایزال قدرت، احساس توانائی و قدرت در برابر لشکر شیطان می‌نمایند و همواره خود را در آماده‌باش نگه می‌دارند.

نمازگزاران تنها به آمدن خود به مسجد اکتفا نکنند بلکه دیگران را نیز به آمدن به مسجد ترغیب کنند و خودشان و دیگران در این میان سود بسیار و ثواب فراوان ببرند. به عکس وقتی این سنگر از هم‌سنگران تهی شود، دشمنان شادمان، و شیطان مسرور خواهد شد. لذا در آموزش‌های اسلامی از کسانی که بدون دلیل موجه از حضور در مساجد خودداری می‌نمایند شدیداً شتمان شده است. به هر صورت حضور در مساجد حضور در سنگرهای استوار امت اسلام است و ملت مسلمان ایران از آغاز حرکت انقلاب اسلامی و در طول دفاع مقدس مساجد را سنگر و دژ مستحکم خویش قرار داده و تجربه صدر اسلام در بسیج نیروهای اسلامی از مساجد را تکرار کرده است. حتی قیام خونبار حسینی (علیه‌السلام) نیز با اعلام نهضت در فضای مسجد النبی (صلی‌الله‌علیه و آله و سلم) و تکرار آن در مسجد الحرام همراه بوده است. گذشته از این‌ها نفس حضور در مساجد برکات و منافعی توأم است که در مضمون برخی احادیث به آن‌ها اشاره شده است که انسان عاقل را به بهره‌گیری از این منافع ترغیب می‌کند تا جایی که مؤمن در مسجد چون ماهی در آب احساس زندگی و نشاط می‌کند. مسجد سنگر مقدسی است که تکیه گاهی برای پاسداری از ارزش‌های والای اسلامی است و شایسته

چکیده

در اسلام، طوطی نماز جماعت و حضور مردم در صحنه عبادت، آن‌هم در منزل اهل ایمان یعنی مسجد و با وضو و پاکه، بهترین زمان برای آشنایی با سخنان و درد آنان و رفع کمبودها و آشنایی با توطئه‌های دشمنان و یافتن راه حل برای خنثی کردن آن دسیسه‌ها و کسب اقتدار فرهنگی و سیاسی است. در این مقاله ابتدا به اهمیت مسجد و نیز نقش ارزنده آن را، از زمان پیامبر عظیم‌الشان اسلام (صلی‌الله‌علیه و آله و سلم) تا اکنون در کشور عزیزمان، ایران در طول انقلاب و جنگ تحمیلی، تهاجم فرهنگی و جنگ نرم‌افزاری با ایجاد هویت‌یابی افراد در حیات اجتماعی نشان می‌دهد که امیدواری‌ها و توکل‌ها و موفقیت‌ها همه در پرتو تعلیماتی است که بر مؤمنان در دانشگاه عبادت (مسجد)، طی خواندن کتاب بزرگ ارشاد (قرآن کریم)، توسط استادان عالم و خدمتگزار (امامان جماعت) و بر روی بالابری قوی و بی‌انتهای یعنی نماز ارائه می‌گردد و افراد را به تمرین در امر صبر و نظم و همسکازی و همیاری و نوع‌دوستی و... یاری داده و تمدن اسلامی غنی را با پشتوانه و شکست‌ناپذیر تبیین می‌نماید.

است در چنین سنگر مقدسی نیز از ارزش‌های اسلامی مراقبت شود. (اصفهانی، ۱۳۸۴، صص ۹۱-۹۰).

نماز به جتیه اجتماعی نیز توجه شده است. - شخصی خدمت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) رسید و گفت: چشم من ضعیف است و نمی‌توانم به مسجد بیایم و کسی نیست که با یاری او به مسجد بیایم. پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمود: ریسمانی را از منزل خود به مسجد ببرد و به کمک آن در جماعت حضور پیدا کن؛ فقال: یا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا ضَرِيرُ الْبَصَرِ وَ رَبَّمَا أَسْمَعُ النَّدَاءَ وَ لَا أَجِدُ مَنْ يَقُودُنِي إِلَى الْجَمَاعَةِ وَ الصَّلَاةُ مَعَكَ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ: «شَدُّ مِنْ مَنْزِلٍ إِلَى الْمَسْجِدِ خَبَلًا وَ أَخْضِرَ الْجَمَاعَةَ.» (وسائل الشیعه/ ج ۳ / ص ۳۷۷)

- شرکت در نماز جماعت انسان را از نفاق حفظ می‌کند. (مستدرک/ ج ۱/ ص ۴۸۸)

- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) می‌فرماید: کسی که صدای اذان را بشنود و بدون دلیل نماز جماعت را ترک کند نماز [او ارزشی] ندارد؛ «من سمع النداء فلم یجبه من غیره فلا صلاه له» و همچنین فرمودند: «هر کسی که برای خواندن نماز جماعت به طرف مسجد حرکت کند، به شماره هر قدمی که بر می‌دارد هفتاد گناه او از بین می‌رود و هفتاد ثواب برای او ملاحظه می‌شود و به همین اندازه رفعت درجه و مقام پیدا می‌کند. در ارزش نماز جماعت همین پس که هر انسانی برای شرکت در نماز جماعت از منزل خارج شود یا در مسجد به انتظار جماعت به سر برد، خداوند به چنین شخصی که در انتظار نماز بوده پاداش نماز را عنایت می‌فرماید. (دهقان، صص ۱۰۷-۹۹، ۱۳۸۵)

پاکی، معمار، مهندس و بنای مسجد باید اهل نماز باشند

در آیه هجده سوره توبه می‌خوانیم: فقط کسانی حق تعمیر و آباد کردن مسجد را دارند که علاوه بر داشتن ایمان و شجاعت و پرداخت زکات اهل اقامه نماز نیز باشند: «أَتَمَّا يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ مِنْ آمَنٍ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَ أَقَامُوا الصَّلَاةَ...» (سوره توبه، آیه ۱۸)

نااهلان حق تعمیر مساجد را ندارند. تعمیر مسجد یک عنوان مقدس است که نباید به کسانی که لایق نیستند سپرده شود. قرآن می‌فرماید: مشرکان حق تعمیر مساجد را ندارند. در حدیث می‌خوانیم اگر ظالمی مسجد می‌سازد شما کمک نکنید. (قرآنی، صص ۲۳، ۱۳۶۹)

ویران‌کننده مساجد، ظالم‌ترین انسان‌ها

اینکه قرآن می‌فرماید: کسی که تلاش در تخریب و ویرانی مساجد می‌کند ظالم‌ترین انسان است، به قرینه تقابلی روشن می‌شود کسی که در عمران و آبادی مساجد تلاش کند در بهترین وضعیت ایمانی به سر می‌برد. خرابی و ویرانی مسجد منحصر به تخریب فیزیکی نیست که مسجدی را خراب کنند و به جای آن منزل یا مغازه بسازند، بلکه هر برنامه‌ای که از رونق مسجد بکاهد تلاش در ویرانی مسجد

قداست و عظمت مسجد

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «کیست ستم‌کارتر از منع‌کننده از یاد خدا در مساجد الهی و تلاشگر ویرانی آن‌ها.» «وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ وَ سَعَى فِي خَرَابِهَا أُولَئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ» (سوره بقره، آیه ۱۱۴) از جمله «مساجد الله» استفاده می‌شود که مساجد از قداست و عظمت خاصی برخوردار است. چون کلمه «مساجد» اضافه به «الله» شده و این نشانه آن است که مساجد خانه‌های خداوند در زمین است. چنان که در حدیثی از امام صادق (علیه السلام) آمده که می‌فرماید: «انما امر باتیان المساجد لانها بیوت الله فی الارض» بر شما باد آمدن به مساجد، زیرا مساجد خانه‌های خداوند در زمین هستند. (اقتباس از تفسیر نمونه/ ج ۱/ ص ۴۱۱)

مساجد، محل عبادت خداوند

از جمله «أَنْ يُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ...» استفاده می‌شود که مساجد محل عبادت و پرستش الهی است و هر کاری غیر از عبادت در مساجد انجام نگیرد، لغو و بیهوده است، چنان‌که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند: «کل جُلوس فی المسجد لغو الا ثلاثه قرانه مصل او ذکر الله او سائل عن علم» یعنی هر نوع جلوس و نشستی در مسجد لغو و بیهوده است مگر اینکه انسان نماز بخواند یا به یاد خدا مشغول باشد یا مسائل علمی مطرح شود.

توجه به جتیه‌های اجتماعی نماز

جملاتی که در نماز گفته می‌شود به صورت جمع بیان شده مانند: «تعبد»، «تستعین»، «اهدانا». این تعبیرات نشانگر آن است که اسلام به جمع و جماعت توجه دارد. همان‌گونه که در پایان نماز «السلام علیکم» و «السلام علینا» نیز به صورت جمع بیان شده است، همه این‌ها دلیل بر این است که در

شرایط آباد کننده مساجد

از نظر اسلام، مسجد مرکز عبادت و بندگی خداست و مرکز اجتماع فرهنگی مسلمانان است، از این رو هم متولیان مسجد باید افرادی صالح، شایسته و مؤمن باشند و هم برنامه‌هایی که در مسجد اجرا می‌شود باید سازنده و رشد دهنده و آموزنده باشد. بنابراین معماران و آباد کنندگان مساجد باید اهل ایمان و تقوا و پرهیزگاری باشند نه کسانی که اعتقادی به خدا و قیامت ندارند، از این رو قرآن کریم می‌فرماید:

«مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْبُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ» (سوره توبه، آیه ۱۷)
مشرکان و بیگانگان از دین اسلام حقی در آبادی و تعمیر مساجد ندارند. (همان، ص ۱۱۰)

مسجد، دانشگاه اسلامی و مرکز هدایت

شیخ صدوق (علیه الرحمه) با استناد به سند او «عصیرین مأمون» نقل می‌کند که گفت: از حسن بن علی (علیه‌السلام) شنیدم که فرمود: از رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) شنیدم که فرمودند: من آدمین الاختلاف الی المساجد اصاب احبا مستفادا، فی الله عز و جل او علما مستطرفا او کلمه علی هدی او اخری تصرفه عن الردی او رحمه منتظره او ترک الذنب حیاء او خشیه.

آن که بر آمدن به مساجد، استمرار و مداومت ورزد، دست‌کم یکی از منافع زیر عایدش گردد.

۱- به دوستی برخورد که او را در سپردن راه خدای، عز و جل مفید افتد.

۲- از دانش تازه و گزیده و ارزشمند متفع گردد.

۳- کلامی بشنود که او را در طریق هدایت، رهنمون گردد.

۴- بند و هدایتی یابد که او را از هلاک کننده‌ای منصرف سازد.

۵- از رحمتی که مورد انتظار اوست؛ مانند ثمرات عبادت، مواجه شدن با دانشمندان و هم‌نشینی با پرهیزگاران برخوردار شود.

عزیزان را از سر شرم یا از روی ترس از خدا رها سازد (بخاراالانوار، ج ۸۱، صص ۳ و ۲)

مسجد جامع، مرکز ارتباطات و قرارگاه حکومتی

در ابتدای برپایی حکومت اسلامی، تمامی امور حکومت، و بررسی مسائل سیاسی و اجتماعی در مدینه بر عهده رسول اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) بود. احکام قضاوت، مشاوره در صلح و جهاد، مسائل حقوقی، فراقوانی عمومی برای یادگیری فرمان‌های الهی همه در مسجدالنبی صورت می‌گرفت. و مسجد به عنوان یک مقر حکومت ارزش پیدا کرد. در آن هنگام امامت جماعت بر عهده رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) بود. این بهترین راه ارتباط با مردم محسوب می‌شد. به گونه‌ای که با ارتباط مستقیم و چهره به

چهره می‌توانستند مسائل و مشکلات جامعه را به گوش مسئولان برسانند. مسجد در گذشته برای مسلمانان خیلی بیش از امروز اهمیت داشت زیرا تنها، جای عبادت مسلمین به شمار نمی‌آمد. هم، (فوروم forum = میدان خطابه در روم) بود، هم محکمه عدالت آنان، هم محل درس و تعلیم، و هم آکادمی آن‌ها. در عهد پیغمبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) مسجد جایی بود که مسلمانان در آن جمع می‌شدند و حضرت در همان جا کارهای امت را حل و فصل می‌کردند. با گسترش اسلام و توسعه قدرت‌های مستقل مذهبی، نقش مسجد به عنوان ابزار سیاسی تغییر یافت و فقط مکانی برای برگزاری فرایض و برنامه‌های دینی شد. اگرچه جایگاه سیاسی مسجد به تدریج کاهش یافت اما از بین نرفت. دعا کردن در حق فرمانروا در طی خطبه‌ها از نشانه‌های بارز اسلام و حذف آن به منزله سرپیچی و طغیان بود. در بحران‌های سخت یا مواقعی که اعضای جامعه ناراضی بودند در مسجد ازدحام می‌کردند تا درباره مشکلات موجود بحث و چاره‌جویی کنند. (راشدی، حسن؛ ۱۳۸۰، صص ۳۰۲ و ۳۰۳)

ویژگی‌های مسجد

مسجد نمونه اسلام عهده‌دار نقش‌های مهمی در عرصه‌های عبادی، تربیتی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و نظامی است. مطالعه این نقش‌ها، سیمای مسجد نمونه را برای ما روشن می‌کند:

الف- ویژگی‌های عبادی مسجد

در فرهنگ دینی نام مسجد یادآور بندگی و کرنش در پیشگاه خداوند متعال است. مسجد یعنی جایگاه سجده؛ و سجده اوج عبادت و بندگی انسان برای خداست؛ که: «السجود منتهی العباده من بنی آدم» (بخاراالانوار، ج ۸۲، ص ۱۶۴)

در حقیقت در آئین پاک محمدی (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) با آنکه همه گستره خاک، مسجد است که: «جعلت لی الارض مسجدا...» (وسائل‌الشیعه، ج ۳، ص ۴۲۲، باب از ابواب مکان المصلی، روایت ۲، ۱۴۰۳ ه ق.)

ولی برترین و اصیل‌ترین محفل برای عبادت و تقرب جستن به خداوند متعال مسجد است. حضور در مسجد و عبادت در خانه خدا افزون بر آنکه خود توفیقی بزرگ و کمالی ارزشمند است، کمالات روحی دیگری را نیز در پی دارد. رحمت خاص خداوند، (اشاره به حدیث: «اختلف الی المسجد اصاب احدی الثمان... او رحمه منتظره» همان، ج ۳، ص ۴۸۰، باب ۳ از ابواب احکام المساجد، روایت ۱)

آمزش الهی، بهشت برین، همدمی و هم‌نشینی با فرشتگان الهی از آن جمله است. (اشاره به حدیثی در مستدرک الوسائل، میرزا حسین نوری، ج ۳، ص ۴۶۱، باب ۳ از احکام المساجد، روایت ۱۳)

ب- ویژگی‌های تربیتی مسجد

عبادت، پرورش دهنده روح و روان آدمی و پاسخ گفتن به یک نیاز طبیعی و مهم است. کسی که نیازهای جسمی و روانی خود را

به طور منطقی پاسخ گوید، شخصیتی متعادل می‌باشد. برعکس، عدم پاسخ منطقی به نیازهای واقعی و فطری، شخصیت انسان را دچار تباهی و یا دست‌کم، قسان و کمبود می‌کند. و عبادت و راز و نیاز با خداوند، نیاز واقعی و فطری هر انسان و مکمل، بلکه مقوم شخصیت اوست. گرچه عبادت در هر مکانی این نیاز روحی را به‌طور نسبی تأمین می‌کند؛ ولی این نیاز در مسجد و عبادتگاه بهتر و کامل‌تر تأمین می‌شود. بر این پایه، انسان بنا بر فطرت خویش معبد و مسجد را دوست می‌دارد و بدان عشق می‌ورزد. تاریخ نیز به درستی این سخن، گواهی می‌دهد که معبد با انسان همراه و همزاد بوده است. آری مسجد گرد ملال و اندوه را از چهره جان می‌زداید. «افسردگی» را که یک بیماری شناخته شده روحی است، برطرف می‌کند و شادمانی و نشاط را که نشانه سلامت و تکامل روحی است، جایگزین آن می‌کند. پس حضور در مسجد، تمرین توجه به خداست. آزمون ترک دنیاست. امتحان مبارزه با نفس و ترک گناهانی همچون غیبت، سخن چینی، بیهوده‌گویی و مانند آن‌هاست. راستی آیا اهداف نظام تربیتی اسلام چیزی جز دستیابی به چنین فضیلت‌های ارزشمندی است؟ مگر همین فضائل اخلاقی نیست که هر کس بدان دست یافت، در سایه آن‌ها لذت ایمان را می‌چشد و هرگز به دامن فساد و تباهی در نمی‌غلتد؟ آثار سازنده و تربیتی حضور در مسجد، رفته رفته به دیگر اعمال مؤمن نیز سرایت می‌کند؛ زیرا حضور در مسجد، حضور در خانه خداست. به طور طبیعی کسی که با خانه خدا انس دارد، تلاش می‌کند تا در خارج از مسجد نیز عملکردی متناسب و همگون با حضور در مسجد داشته باشد.

از جنبه‌های دیگری که در حقیقت به ابعاد تربیتی مسجد برمی‌گردد، نقش مؤثری است که این کانون مقدس در پیوند دادن دلدادگان خود با انسان‌های صالح و برگزیده ایفا می‌کند. امروزیه از نظر آگاهان مسائل تربیتی، نقش دوست خوب در سعادت انسان، نقشی ممتاز به شمار می‌آید. مسجد با ایجاد آشنایی و پیوند میان مؤمن با نخبگان و صالحان

جامعه، بستری مناسب برای پرورش و تربیت روحی انسان فراهم می‌کند. در مکتب تربیتی اسلام و بسیاری دیگر از مکتب‌های تربیتی، «انزواطلبی» و «جمع‌گریزی» یک بیماری روحی شناخته می‌شود؛ درحالی که اجتماعی بودن و جمع‌گرایی در حد معقول آن - نشانه سلامت روح و روان انسان و تعادل فکری او به حساب می‌آید. مسجد با فراخوانی پیوسته مسلمانان به جمع، روح جمع‌گرایی، انعطاف و نظم‌پذیری را در آنان تقویت می‌کند و درون‌گرایی افراطی

و بیگانگی از جمع را از آنان می‌زداید. افزون بر آنچه گذشت، مسجد معمولاً جایگاه طرح مشکلات و نارسایی‌های اجتماعی است. به طور طبیعی، حضور در چنین مکانی روح تعهد و درمندی را در فرد می‌دمد. پرورش این خوی پسندیده در اشخاص، خود نوعی مبارزه با روح بی‌تعهدی و بی‌تفاوتی است؛ روحیه‌ای که هرگاه در افراد جامعه‌ای به ویژه نسل جوان آن پیدا شود، آسیب‌های اساسی بر بیکر آن اجتماع وارد خواهد شد.

در این زمینه همچنین باید از نقش مسجد در پرورش روح تواضع و فروتنی در نمازگزاران یاد کرد. تکرر و زبیدن به دیگران و خودبرتربینی، یک بیماری روحی است؛ حال آنکه تواضع و فروتنی در برابر هموعان، خلقی نیکوست. مسجد در پرورش این خصلت و خوی پسندیده در مسلمان سهمی بسزا دارد؛ زیرا آنان که با قشرهای گوناگون جامعه می‌آمیزند و از نشست و برخاست با اقشار متوسط و ضعیف خودداری نمی‌کنند، معمولاً از رفتارها و منش‌های متکبرانه به دور می‌مانند.

ج- ویژگی‌های فرهنگی - آموزشی مسجد

بنای مسجدالنبی که مسجد نمونه اسلام است، تنها تأسیس یک عبادتگاه نبود؛ که به شهادت مؤرخان و محققان و حتی خاورشناسان، بی‌زیزی یک مدرسه بزرگ اسلامی بود. پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) در مسجد خویش آیه‌های قرآن، احکام و معارف دینی و حتی مسائل تاریخی را به مردم آموزش می‌داد. مطالبی که در این جلسات ارائه می‌شد، متناسب با میزان توان فکری شنوندگان بود. جلسات آموزشی نیز با نبودن آن حضرت ادامه می‌یافت؛ زیرا استاد و مدرس کلاس‌های آموزشی مسجدالنبی تنها پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) نبود. افراد دیگری نیز که از صلاحیت‌های علمی لازم برخوردار بودند، اداره این جلسات را برعهده داشتند. عبدالله بن رواحه که یک چهره علمی بود، جلسات مربوط به توحید و معاد و مسائل اعتقادی را اداره می‌کرد. (بحارالانوار، مجلسی، ج ۱، ص ۸۵)

پیامبر حتی در هنگام حضور، گاه در چنین مجالسی شرکت می‌نمود و به عنوان شنونده و تماشاگر، گفت‌وگوهای علمی را نظاره می‌کرد. آن حضرت درباره چنین مجالسی می‌فرمود: من نشستن در چنین مجالسی را بر نشستن در جلسات دعا و نیایش - که در گوشه‌ای دیگر از مسجد برپا بود - ترجیح می‌دهم؛ زیرا من برای آموزش و تعلیم مردم، به پیامبری مبعوث شده‌ام.

د- ویژگی‌های اجتماعی - سیاسی مسجد

آنچه اکنون به عنوان «معبد» در دیگر ادیان مطرح است، ارتباطی

عمیق و ریشه‌دار با جامعه و مسائل اجتماعی ندارد. به عنوان نمونه کلیسا تنها مکانی است برای اعتراف کردن نزد کشیشان و به دست آوردن خشنودی خداوند. مراسمی که در آنجا برگزار می‌شود، تنها جنبه فردی دارد. حتی کلیساهایی که دارای مؤسسات امور خیریه است نیز با مسائل مهم اجتماعی بیگانه است. این گفته درباره خانقاه‌ها، زوایه‌ها و جاهایی مانند آن نیز صادق است. اما مسجد در ارتباط با مسائل اساسی و بنیادین جامعه، نهادی مؤثر و دارای موضع است. (توبهار، ۱۳۷۵، صص ۶۹-۴۴)

مسجد و تعاون اجتماعی

گفتگو پیرامون مشکلات اجتماعی و چاره‌اندیشی برای رفع آن‌ها، هنگامی به نتیجه نهایی می‌رسد که اقداماتی عملی را نیز در پی داشته باشد. مسجد، پایگاه عمومی مسلمانان و محل حضور قشرهای گوناگون است. امام رضا (صلی‌الله علیه و آله و سلم) در گفتاری نورانی یکی از فواید و آثار سازنده نماز جماعت را - که معمولاً در مسجد برپا می‌شود - همکاری و تعاون مسلمانان بر «برّ و تقوا» برشمرده است. این سخن امام (علیه‌السلام) باب علمی است که صدها باب علم دیگر از آن به روی انسان گشوده می‌شود. کارهایی مانند جمع‌آوری کمک برای نیازمندان، پرداخت وام، اعطای خدمات درمانی، اقدامات برای تسهیل ازدواج زوج‌های درمانی، برنامه‌ریزی برای عیادت و سرکشی از بیماران و اموری از این دست، همگی از مصادیق تعاون بر «برّ و تقوا» است.

مسجد و پاسداری از عدالت

از دیگر جنبه‌هایی که به کارکرد مسجد در زمینه‌های اجتماعی - سیاسی مربوط می‌شود، نقشی است که این نهاد مقدس در گسترش عدالت در ابعاد گوناگون آن و مبارزه با ظلم و بی‌عدالتی ایفا می‌کند. از هنگامی که پیامبر (صلی‌الله علیه و آله و سلم) مسجد را بنا نهاد، همواره آنان که مورد تعدی و ستم قرار می‌گرفتند، به مسجد پناه می‌آوردند و داد مظلومان از ظالمان در مسجد ستانده می‌شد.

مسجد و امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر دارای نقشی بس بزرگ در سلامت جامعه اسلامی است. مسجد بستر مناسبی برای تحقق این دو فریضه بزرگ الهی است. زیرا مسجد مرکز حضور و تجمع نیروهای زنده

و برگزیده است که: «لا یأتی المسجد من کل قبیله الا وافدها و من کل اهل بیت الانجیها» مسجد پایگاه جوانمردی است که در برابر تعرض به مقدسات دینی برمی‌آشوبند و عرصه را بر متجاوزان به حریم دین تنگ می‌کنند. (مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۶۱، باب ۳ از ابواب احکام المساجد، روایت ۱۴)

از سوی دیگر در سایه تجمع و انسجامی که مؤمنان در مسجد می‌یابند، می‌توان بهترین تشکل مردمی را برای مبارزه با منکرات و مفساد اجتماعی پی‌ریزی نمود. امام رضا (علیه‌السلام) در حدیثی که پیش‌تر گذشت، یکی از آثار و برکات نماز جماعت را که معمولاً در مسجد برگزار می‌شود همیاری بر «برّ» و «تقوا» شمرده‌اند. بی‌گمان امر به معروف و نهی از منکر از نمونه‌های روشن برّ و تقواست. در ادامه همین بحث آمده است که: «حضور در مسجد و نماز جماعت سبب جلوگیری از بسیاری از گناهان است.» (همان).

این گفتار امام (علیه‌السلام) به روشی نقش ارزنده مسجد را در مبارزه با مفساد اجتماعی به ما نشان می‌دهد. بدینسان یکی از ملاک‌های ارزیابی مسجد نمونه، نقش مؤثری است که در زمینه احیای فریضه امر به معروف و نهی از منکر ایفا خواهد نمود.

نقش امام جماعت در مسجد

برپایه منابع اسلامی، برای آنکه امام جماعت بتواند مسجد را در زمینه‌های گوناگون به پیش برد باید از ویژگی‌های زیر برخوردار باشد:

۱- عدالت: یعنی نیرویی درونی که او را از دست یازیدن به هرگونه گناه و آلودگی بازدارد. (رک: العروه الوثقی، سید محمد کاظم طباطبایی، ص ۲۹۸، فی شرائط امام الجماعه)

۲- سرّوت: یعنی پرهیز از کارهایی که شخصیت او را در دیدگان خوار و بی‌مقدار سازد؛ هر چند که کارها گناه نباشد. (همان، ص ۲۹۹، مسئله ۱۲)

۳- برخورداری از مراتب علمی لازم: تا بتواند بار هدایت علمی - فکری مسجد را بر دوش گیرد. از همین روست که از روایات اسلامی، تأکید خاصی بر نمازگزاران پشت سر عالم و دانشمند شده است. در حدیثی از پیامبر (صلی‌الله علیه و آله و سلم) آمده است: «کسی که پشت سر عالمی نماز بگذارد، همچون کسی است که در نماز به پیامبر (صلی‌الله علیه و آله و سلم) اقتدا کرده است.» (عاملی، ج ۳، ص ۴۷۷)

بنابراین می‌توان گفت: یکی از عوامل موفقیت امام جماعت برخورداری از مقبولیت اجتماعی در میان نمازگزاران است. این امر

به یکدیگر سفارش می‌کنند. زنان نیز دارای اخلاقی شایسته و انگوهایی نمونه و سالم برای فرزندانشان می‌سازند. (ملا تقی، ص ۱۲۰، ۱۳۸۰)

پیشنهادها

مسجد، خانه و پایگاه مردمی و مدرسه انسان‌سازی، بندگی خدا کردن و از بندگی هر چه جز او رها شدن است.

این پایگاه پذیرای میهمانان خدا، پویندگان راه تعالی و تهذیب نفس است و میهماندار این خانه، خداست. شایسته است که فضای مقدس مسجد از هر شائبه و آلودگی مادی و معنوی پاکیزه باشد، تا جایی که بندگان صالح خدا خود در این مدرسه درس پاکیزگی جسم و جان را تکرار کنند و شکوه و زیبایی حقیقی آن که در پاکیزگی و حضور مصمم و بهم فشرده نمازگزاران خداجو است در دنیای ما نورافشانی کند و جاذبه آن انبوه حق‌جویان را به سوی این پایگاه توحید جذب کند. (رضوان طلب، ص ۱۶۶، ۱۳۸۵)

و اینکه متولیان امور مساجد باید افراد خوش اخلاق، با جاذبه و مؤدب باشند تا خاطره‌های زیبایی بر ذهن مراجعین ثبت نمایند و مسجد باید کانون محبت، عاطفه و آموزش متناسب با سنین مختلف افراد و دارای برنامه‌های متنوع و به‌روز باشد، تا بتواند مأمن مطمئن و مستحکمی برای افراد، به ویژه جوانان در برابر جاذبه‌های دشمنان دین و مملکت باشد.

خداوندا به ما توفیق ده بتوانیم مساجد، این خانه‌های خدا و انوار تابناک الهی را بر گستره زمین بیش از پیش شکوه و رونق بخشیم.

سبب می‌شود تا او بتواند با همراهی و همیاری نمازگزاران، مسجد را در راستای دستیابی به اهداف مقدسش به پیش برد.

از باب حسن ختام، این نوشتار را با حدیث نبوی به پایان می‌بریم. انس می‌گوید: پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمود: خداوند در روز قیامت، مساجد دنیا را در چهره مرکب‌هایی نفیس، نورانی و سفید به عرصه محشر وارد می‌کند. پاهای آن‌ها از عنبر، سرهاشان از مشک و افسار آن‌ها از زبرجد سبز است. مؤذنان از پیش رو و امام جماعت پشت سر آن در حرکتند. آباد کنندگان مسجد نیز از هرسو خود را بدو آویخته‌اند. مسجد در این حال با همراهان خود، همچون برقی گذرا عرصه‌های قیامت را می‌نوردد. مردم می‌گویند: بی‌گمان این‌ها فرشتگان مقرب الهی و پیامبرانند! ناگهان ندا می‌رسد: اینان ته فرشته‌اند و نه پیامبر؛ بلکه این‌ها اهل مسجد و گروهی از امت پیامبرند که به نماز اهتمام داشته‌اند.» (قرطبی، ج ۱۲، ص ۲۶۸، ۱۳۸۷ ه. ق)

منابع

- اصفهانی، محمد مهدی. بهداشت مسجد، ستاد اقامه نماز و احیای زکات، ۱۳۸۴.

- تفسیر نمونه، جمعی از نویسندگان (زیر نظر ناصر مکارم شیرازی)، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۵۷، ج ۱.

- دهقان، اکبر. یکصد و چهارده نکته درباره نماز از قرآن کریم، ستاد اقامه نماز، ج ۵، ۱۳۸۵.

- رضوان طلب، محمدرضا، پرستش آگاهانه، تهران، ستاد اقامه نماز، ج ۹، ۱۳۸۵.

- راشدی، حسن. نماز شناسی، قم، ستاد اقامه نماز، ج ۶، ۱۳۸۰.

- عاملی، محمد بن حسن. وسائل الشیعه، اسلامیه، ج ۶، ۱۳۸۰.

- عاملی، محمد بن حسن. وسائل الشیعه، اسلامیه، ج ۶، ۱۴۰۳ هجری قمری.

- قرطبی، محمد بن احمد، الجامع الاحکام القرآن، تهران، ناصر خسرو، ج ۱۲، ۱۳۸۷ هجری قمری.

- قرآنی، محسن. یکصد و چهارده نکته درباره نماز، طرح اقامه نماز، ۱۳۶۹.

- ملا تقی، عباس. نقش نماز در هویت یابی انسان مسلمان، ستاد اقامه نماز، ج ۱، ۱۳۸۰.

- مجلسی، محمد باقر. بحار الانوار، بیروت، مؤسسه الوفا، ج ۲، ۱۴۰۸ هجری قمری، ج ۸۲.

- مجلسی، محمد باقر. بحار الانوار، مؤسسه الوفا، بیروت، ج ۲، ۱۴۰۸ هجری قمری، ج ۸۱.

- نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، مؤسسه آل‌البیت، ج ۱، مشهد، ۱۴۰۸ هجری قمری، ج ۱.

- نوبهار، رحیم. مسجد نمونه، ستاد اقامه نماز، تهران، ۱۳۷۵.

نتیجه‌گیری

در اسلام، طرح نماز جماعت و حضور مردم در صحنه عبادت، آن هم در منزل اهل ایمان یعنی مسجد و با وضو و پاک، بهترین زمان برای آشنایی با سخنان و درد دل آنان و رفع کمبودها و آشنایی با توطئه‌های دشمنان و یافتن راه حل برای خنثی کردن آن دسیسه‌هاست و نیز گرفتن تحلیل صحیح از امام جمعه یا جماعات، راهی صواب برای کسب اقتدار فرهنگی و سیاسی و نیز هویت‌یابی است. (ملا تقی، ص ۹۸، ۱۳۸۰) وجود اصل رهبری سالم و آگاه را در سطح عالی یعنی رأس مملکت، تأیید و تعیین می‌نماید و این یک راهکار سیاسی در اجرای دستورهای دینی و کشورداری است. امداد رسانی به جبهه‌های جنگ برای حفاظت از هویت مردم، یاری رسانی به فقرا در مسجد را به عنوان پایگاه اسلامی تلقی می‌نماید. مساوات و هماهنگی، تمرین در ایجاد تشکیلات مناسب، انتخاب دوست، تمرین نظم، یادگیری اصل نظارت و اصلاح، اهمیت دادن به شورا و مشورت و بالا بردن فهم سیاسی و فرهنگی افراد و خانواده نیز از برکات و آثار مثبت و مفید مسجد و شرکت در نماز جماعت بر هویت‌یابی مسلمانان در حیات اجتماعی است.

و دیگر اینکه مردم مسلمان، مساجد را جایگاه ملاقات با خدا قرار داده و یا همدیگر به جای پناه بردن به بیگانه انس می‌گیرند و درباره حق و صبر